

מסורת הש"ס
 א. ברכות נה.א. חגיגה כז.א. ילק"ש תורה שסט. ילק"ש ניד שפ.
 ב. במ"ר פ"ג טו. ילק"ש תורה שסט.

גרסות

לבזבזין בכתי"מ: **לביזבזו** ויש בכתי"י: **לזביזו** ובדפוס: **לביזבזו**.

בשלא חיפה בכתי"מ: **בשאינו חופה**.
בכלי אכסלגוס בכתי"מ: **עצי אכסלגוס** ובשטמ"ק: **אכסלבס**.

שאינו בית המקדש קיים בכתי"מ חסרות מלים אלה.
ומנקיותו בכתי"מ: **ומנקיותו אשר יוסך**.
יך בהן שמסככין בהן בכתי"מ: **יך שמסככין**.
רבא בכתי"מ: **רבה**.

לשון

לבזבזין
 את המלה הזו גוזרים מן היוונית λαβίσι (לאביסי) שמשמעה – ידית, בית אחיזה. ובתלמוד – חלק שמוסיפים לכלי לקישוט למטרה אחרת.

אכסלגוס
 רבו הגרסות במלה זו, ואין פירושה מחורר ד"ו. נראה כי מקורה ביוונית ἀξίολογος (אכסילוגוס) – חשוב, ראוי לציון. ולפי זה אין הכוונה למין עץ מיוחד, אלא להגדרה כללית – עץ חשוב.

מסמס
 מקור המלה ופירושה אינם ברורים. לפי הגאונים זה הוא עץ ההבנה – עץ קשה וכבד מאד, בדרך כלל בצבע שחור המיובא מארצות טרופיות. גם בימינו נחשב עץ זה לעץ חשוב ויקר.

ה**לבזבזין** (הדפנות של טבלת השולחן והדולבקי), שרק אז ציפוי השיש מחשיב אותם ככלי אבנים, ואין הם עוד ראויים לקבל טומאה. או שמא מדובר במשנה זו אף בשלא חיפה את ה**לבזבזין** של השולחן והדולבקי. ואמר ליה [ז] ר' יוחנן לריש לקיש בפתרון שאלותיו אלה, כי לא שנא [אינו שונה] אם היה זה ציפוי עומד, ולא שנא [ואינו שונה]

אם היה ציפוי שאינו עומד, וכמו כן לא שנא [אינו שונה] אם חיפה את הלבזבזין, ולא שנא [ואינו שונה] אם לא חיפה את הלבזבזין, בכל מקרה הריהם נחשבים מעתה ככלי אבנים. הרי שאין להעמיד את המשנה דווקא בציפוי עומד. ומעתה חוזרת השאלה מדוע נזקקים אנו להסביר ששולחן הפנים מקבל טומאה משום שהוא כלי עץ המיטלטל, והרי אף אם איננו מיטלטל, הריהו ראוי לקבל טומאה משום ציפוי הזהב שעליו! וכי תימא [ואם תאמר] בתשובה לשאלה זו, כי ציפוי הזהב אינו מבטל את שם כלי העץ של שולחן הפנים, משום שעצי שיטים מהם נעשה השולחן הריהם חשיבי [חשובים]. ולכן הם לא בטלי [לא בטלים] אצל ציפוי הזהב שעליהם – הסבר זה אכן הניחא [הריהו נוח] לשיטת ריש לקיש בפירוש משנה זו שבמסכת כלים, שאמר כי לא שנו במשנה זו שציפוי השיש מבטל את שם כלי העץ של השולחן והדולבקי אלא בכלי אכסלגוס העשויים מעץ שאינו יקר כל כך הבאים ממדינת הים, שאף שהם חשובים אינם חשובים דיים, ולכן בטלים הם לגבי ציפויים. אבל כלי מסמס, שהעץ ממנו הם עשויים יקר מאוד, הריהם חשיבי [חשובים] ולכן לא בטלי [לא בטלים] לגבי הציפוי, שפיר [יפה] היא הבחנה זו אף ביחס לשולחן הפנים, שהיה עשוי מעצי שיטים שהם עצים יקרים, ולכן אינו

בטל אצל ציפוי הזהב שעליו. אלא לדעת ר' יוחנן שאמר כי כלי מסמס היקרים נמי בטלי [גם כן בטלים] לגבי הציפוי, מאי איכא למימר [מה יש לומר]? ומשיבים: שאני [שונה] הוא שולחן הפנים, דרחמנא קרייה [שכן התורה קראה אותו] "עץ", שנאמר "המזבח עץ שלש אמות גבוה ארכו שתיים אמות ומקצעות לו וארכו וקירותיו עץ וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'" [יחזקאל מא, כב]. משמע שהשולחן נקרא בכתוב "עץ", אף שאין העץ שבו נראה, ולכן הריהו נדון כשאר כלי עץ לענין קבלת טומאה, ואלמלא היו מטלטלים אותו לצורך עולי רגלים – לא היה ראוי לקבל טומאה.

כיון שהוזכר פסוק זה מבארים דבר תמוה: פתח הכתוב בתיאור המזבח ("המזבח עץ שלש אמות גבוה..."), וסיים בשולחן ("וידבר אלי זה השולחן..."). ובענין זה ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו [שאמרו שניהם] שכן יש לדרוש את איזכור השולחן בצד המזבח: בזמן שבית המקדש קיים – המזבח הוא שמכפר על חטאיו של האדם, בקרבנות הקרבים עליו. ועכשיו, שאין בית המקדש קיים – שולחנו של אדם מכפר עליו, אם הוא משתמש בשולחנו כדי להאכיל את העניים והנזקקים.

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

לבזבזין – שפה סניב לשולחן, והיא מסגרת. וכי תימא – עני שיטין דשולחן חשיב, ולא בטלי ולא מקצלי טומאה אגב יפיו אי לאו דמגביהין אותן. לא שנו – דגני חיפן נשייש דלזלינן נתר יפיו, אלא ככלי עץ אכסלגוס ללא חשיב כמסמס. מקצעותיו לו – שהיה מרוצע. שולחנו של אדם מכפר עליו – דנותן פרוסה לאורחים. מנא הני מילי – דעדינן סניפין? דפוסין – שנענך ונילוש ונאפה נהן, כדאמר גריש פירקין. קשותיו אלו סניפין – מריצויאל דקרא. לישנא אחרינא: שמקשה הלחם ומחוקו שלא ישבר. ולא מפי השמועה. מנקיות אלו הקנים – שמנקין הלחם מעיפוש. שמסככין בהן את הלחם – שעל הלחם מסככין הקנים בין מלה למצירתה.

תוספות

כלי אכסלגוס – שם מקום, דברק "דם חטאת" (ובחים צד, א) מייתי לה גבי עורות.

שאני שולחן דרחמנא קרייה עץ – תימא: דבסוף "חומר בקודש" (חגיגה כז, ב) תנן: כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה, חוץ ממזבח הזהב והמזבח הנחושת, מפני שהן כקרקע, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: מפני שהן מצופין. ומפרש בגמרא: וחכמים מטמאין, מפני שהן מצופין. והשתא מה בכך? הא רחמנא קרייה נמי למזבח "עץ", דכתיב "והמזבח עץ שלש אמות!" ועוד קשה: דהכא משמע דציפוי לא בטל גבי שולחן ודולבקי היכא דלא שייך כלום, ולאידך לישנא קאמר התם דחכמים לדברי רבי אליעזר קאמרי ליה: מאי דעתך? דמטהרת להו מטעם קרקע ולא מטעם עץ משום דמצופין מבטל בטיל ציפויין

גבייהו, ויש לך לטהר מטעם עץ! ויש לומר: דהא דכתיב "המזבח עץ" – לאו אמזבח קאי, אלא כדמתרגם יונתן: "פתורא דלקבל מדבחא". ואידך לישנא סבר: דאפילו לא קאי אשולחן, מכל מקום מדאפקיה לשולחן בלשון "מזבח", שמע מינה דמזבח נמי בטל ציפוי כציפוי השולחן. אי נמי: היינו טעמא דבטל ציפוי גבייהו, כדמפרש התם טעמא דמתניתין, דלא בעי טבילה מזבח הנחשת – דכתיב "מזבח אדמה", מזבח הזהב – דכתיב "המנורה והמזבחות", מדאיתקש מזבחות זו לזו.

המזבח עץ שלש אמות – אין שיעור זה לא למזבח ולא לשולחן, ושמא זה היה גובהן של סניפין.

שלחנו מכפר עליו – דגדולה לגימא (סנהדרין כג, ב).

לאורכו של שולחן – על הרצפה היה מניחו, לאורך השולחן. דעל השולחן לא היה מקום פנוי למדוד הקנים לאורכו.

קשותיו אלו סניפין – לרבי יוסי קשה מה ידרוש, כדפרישית לעיל (צו, ב) ושם דיבור המתחיל "לאי".

ומה מקום איפוא לקרוא את השולחן "עץ"? והשיבו כי לא קראו הכתוב "עץ" אלא לענין זה שאין הולכים בו אחר הציפוי לקבלת טומאה, ואולם אכן בעיקרו של דבר הוא נחשב לכלי שרת רק מחמת ציפוי הזהב שעליו (חידושי בתרא). **שולחנו של אדם מכפר עליו** רש"י (וכן רבינו גרשום) מפרש כי הכנסת אורחים שמביא ומאכיל על שולחנו היא המכפרת בזמן הזה. ומהרש"א מפרש, כי מה שאדם ממשע מאכילתו על שולחנו לשם שמים (כגון כוכר לחורבן, או מפני פרישות) הוא הכפרה שהשולחן מכפר. ויש שפירשו כי הכוונה היא שבאמירת דברי תורה על השולחן נעשה השולחן כמזבח (ועיין אבות פ"ג).

קשותיו אלו סניפין רש"י פירש דרשה זו בשני אופנים. בתחילה פירש שמריבוי הכתוב למדים אנו שכונת הכתוב "קשותיו" הוא לסניפים. ואולם אין זו משמעותה העצמית של המלה, אלא כיון שיודעים אנו כי יש סניפים לשולחן, והרי לפנינו מלת ריבוי, ודאי שכוונתה של תיבה זו לסניפים. ובפירושו השני כתב רש"י כי כך הוא משמעה של המלה "קשותיו" – מלשון קושי, שהסניפים מחזקים את הלחם הנתון על הקנים שעליהם שלא יפול.

אורה ההלכה
 ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו וכו' עשרים ושמונה קנים של זהב – כל אחד מהן כחצי קנה חלול – היו לשולחן, ארבעה עשר לסדר זה וארבעה עשר לסדר זה, והם הנקראים "מנקיותיו". ושני הבזיכין שמניחים בהם את הלבונה על השולחן בצד המערכות הם הנקראים "כפותיו". והדפוסים שעושים בהם את לחם הפנים הם הנקראים "קערותיו". כרב קטינא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות בית הבחירה פ"ג הי"ד).

לבזבזין או בשלא חיפה את לבזבזין? ואמר ליה: לא שנא ציפוי עומד ולא שנא ציפוי שאינו עומד, ולא שנא חיפה את לבזבזין ולא שנא חיפה את הלבזבזין, בכל מקרה הריהם נחשבים מעתה ככלי אבנים. הרי שאין להעמיד את המשנה דווקא בציפוי עומד. ומעתה חוזרת השאלה מדוע נזקקים אנו להסביר ששולחן הפנים מקבל טומאה משום שהוא כלי עץ המיטלטל, והרי אף אם איננו מיטלטל, הריהו ראוי לקבל טומאה משום ציפוי הזהב שעליו! וכי תימא [ואם תאמר] בתשובה לשאלה זו, כי ציפוי הזהב אינו מבטל את שם כלי העץ של שולחן הפנים, משום שעצי שיטים מהם נעשה השולחן הריהם חשיבי [חשובים]. ולכן הם לא בטלי [לא בטלים] אצל ציפוי הזהב שעליהם – הסבר זה אכן הניחא [הריהו נוח] לשיטת ריש לקיש בפירוש משנה זו שבמסכת כלים, שאמר כי לא שנו במשנה זו שציפוי השיש מבטל את שם כלי העץ של השולחן והדולבקי אלא בכלי אכסלגוס העשויים מעץ שאינו יקר כל כך הבאים ממדינת הים, שאף שהם חשובים אינם חשובים דיים, ולכן בטלים הם לגבי ציפויים. אבל כלי מסמס, שהעץ ממנו הם עשויים יקר מאוד, הריהם חשיבי [חשובים] ולכן לא בטלי [לא בטלים] לגבי הציפוי, שפיר [יפה] היא הבחנה זו אף ביחס לשולחן הפנים, שהיה עשוי מעצי שיטים שהם עצים יקרים, ולכן אינו

בטל אצל ציפוי הזהב שעליו. אלא לדעת ר' יוחנן שאמר כי כלי מסמס היקרים נמי בטלי [גם כן בטלים] לגבי הציפוי, מאי איכא למימר [מה יש לומר]? ומשיבים: שאני [שונה] הוא שולחן הפנים, דרחמנא קרייה [שכן התורה קראה אותו] "עץ", שנאמר "המזבח עץ שלש אמות גבוה ארכו שתיים אמות ומקצעות לו וארכו וקירותיו עץ וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'" [יחזקאל מא, כב]. משמע שהשולחן נקרא בכתוב "עץ", אף שאין העץ שבו נראה, ולכן הריהו נדון כשאר כלי עץ לענין קבלת טומאה, ואלמלא היו מטלטלים אותו לצורך עולי רגלים – לא היה ראוי לקבל טומאה.

כיון שהוזכר פסוק זה מבארים דבר תמוה: פתח הכתוב בתיאור המזבח ("המזבח עץ שלש אמות גבוה..."), וסיים בשולחן ("וידבר אלי זה השולחן..."). ובענין זה ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו [שאמרו שניהם] שכן יש לדרוש את איזכור השולחן בצד המזבח: בזמן שבית המקדש קיים – המזבח הוא שמכפר על חטאיו של האדם, בקרבנות הקרבים עליו. ועכשיו, שאין בית המקדש קיים – שולחנו של אדם מכפר עליו, אם הוא משתמש בשולחנו כדי להאכיל את העניים והנזקקים.

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

שנינו במשנתנו כי ארבע סניפין של זהב היו שם בשולחן הפנים, ובפיצוליהם של הסניפים הללו היו נתונים עשרים ושמונה קנים. ושואלים: מנא הני מילי [מנין לנו כל הדברים הללו]? אמר רב קטינא: שכך אמר קרא [הכתוב] בתיאור שולחן הפנים, "ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו ומנקיותיו אשר יוסך בהן זהב טהור תעשה אותם" (שמות כה, כט), ופירוש הדברים: "קערותיו" – אלו הן הדפוסין (תבניות) שבהם לשים ואופים ומניחים את החלות האפוריות, וכדרך שהתבאר למעלה (צדא). "כפותיו" – אלו הן הבזיכין (כפות) שבהם מניחים את הלבונה הניתנת על לחם הפנים. "קשותיו" – אלו הן ארבעת הסניפין של זהב, שנים לצידיו (או על גביו) ושנים על גביו, לצידיו שתי מערכות הלחם שמצידי השולחן. "ומנקיותיו" – אלו עשרים ושמונה הקנים הניתנים על פיצוליהם של הסניפים, ונושאים הם את הלחמים זה מעל זה. "אשר יוסך בהן" – שמסככין בהן באותם קנים את הלחם שמתחתם. מותיב [מקשה] רבא על דרשת כתובים זו, שממנה עולה כי דין תורה הוא שיהיו קנים בשולחן הפנים,

לא סידור הקנים כו' – ואי סלקא דעתך: סידור קנים לאורייתא, כדמפקת לעיל. אמאי לא דחי שבת – דף על גב דאין שבות במקדש, האי טלטול לאו משום שבות הוא, אלא דמיחזי כבונה וסותר. אפשר – דלא דמי עלייהו שבת. דטעמא מאי – משוי להו לקנים? משום עיפוש. בכי האי שיעורא –

ששומטן מערב שבת ערצית, ולמחר צחי היום מסלקו ומסדר אחרים בלא קנים, ולמולאי שנת מסדר הקנים – צחי האי שיעורא דהוי חזי יום לזו וחזי יום לזו, לא מיעפשא. כדתניא – דלמולאי שנת מסדר קנים, ומגביה ראשה של חלה השניה, ונותן שלשה קנים על התחמונה אמת מלאך ואחת מלאך ואחת צלמנע, וכן על השנית צין לחם ללחם. ארבעה חלות – אמתניות, לכל סדר זריכות שלשה קנים תחת כל חלה ואחת – הרי שנים עשר קנים. והעליונה אין זריך אלא שני קנים – לפי שאין משוי עליה שיכבדה על שלמטה הימנה. על טהרו של שלחן – ולא מיעפשא. בכינוניות – של ששה טפחים. ולקמן מפרש לה אמאי קרי לה "צינונית": משום דאיכא דגניירא ואיכא דטיפיא. חוץ ממזבח הזהב – שהיה אמה על אמה, והקנן של מונח העולה, שהיו לו לארבע פינותיו ארבע אצנים של אמה גובה ואמה על אמה עובי, ואותה אמה הייתה צלמנה צמח טפחים. ולקמן מפרש: אי דגובה אי דלורך ורוחב. היסוד והסוכב – של מונח העולה. וכולהו מפרש לקמן. אמת בנין – כגון חומת הצית ומונח העולה. אמת כלים – ארון ושולחן ומונח הסוכב. (אמה וטופח – על אותה אמה תהא זריך להסוף טפח, דהוה צמח טפח שחסינה טפח מאמה צינונית). מדות המזבח – מונח העולה. באמות אמה אמה וטופח – צלמות צינוניות יאה אמה אמה וטפח דלמונחיו, והן צל חמש דהוא לה של ששה אמה וטפח צאלו.

תוספות

לא סידור הקנים כו' – ואף על גב דאין שבות במקדש, האי טלטול לאו משום שבות הוא, אלא משום דמיחזי כבונה וסותר. כך פירש בקונטרס. ולא משמע כן בריש "כל הכלים" (שבת קכג,ב), דאמר: קנים קודם התרת כלים נשנו. משמע דליכא אלא איסור בעלמא, ואשכחן נמי שבות דאסרו במקדש, כגון ציר העליון שמא יתקע נגר המונח, בפרק בתרא דעירובין (קב,א). **תנן** התם רבי מאיר אומר כו' – משנה היא במסכת כלים פרק "כל [כל] בעלי בתים". **באמות** אמה אמה וטופח – פירוש: מדת המזבח יהיה באותן אמות, שאמה בינונית תחזיק מהן אמה וטפח.

חוץ ממזבח הזהב (שהיה אמה על אמה) וכל הקרן מקרנות מזבח הנחשת (שחברו אמה), והיסוד שבמזבח (שגובהו אמה ורחבו אמה) – שכל אלה היו באמה של חמישה טפחים. ואילו ר' יהודה אומר: אמת בנין (האמה) שעל פיה נבנו בנייני המקדש, היתה של ששה טפחים, ואולם האמה של הכלים שבמקדש, כגון השולחן והמנורה ומזבח הזהב, היתה של חמשה טפחים. ובהסבר מחלוקתם אומר ר' יוחנן: ושניהם מתוך מקרא אחד דרשו את

עיונים

בכי האי שיעורא לא מיעפשא מן הנאמר כי בשיעור זמן כמשך יום השבת בלבד אין הלחם מתעפש ללא הקנים שמתחתיו, ולכן אין סידור הקנים דוחה את השבת, הסיקו אחרונים כי סידור הקנים דוחה יום טוב. שאם חל יום טוב בערב שבת או שחל במוצאי שבת – מסדרים ביום טוב את הקנים תחת הלחם. שהרי אם לא יסדרו ביום טוב את הקנים – נמצא שהלחם מונח בלא קנים תחתיו שיעור זמן גדול יותר, שיש בו כדי להתעפש (מניח, חידושי בתרא). **ושמטן ומניחן לארכו של שולחן** הסבירו אחרונים כי היה מניח את הקנים דווקא לארכו של השולחן, ולא בכל מקום שרצה, כדי שיהיו מונחים במקום הקרוב ביותר ללחם, שיוכל להודרו בהנחת הקנים מיד עם צאת השבת, כדי למעט ככל האפשר בעיפושו של הלחם (חידושי בתרא).

ומוצאי שבת נכנס נחלקו ראשונים בפירוש הלשון "מוצאי שבת". יש שפירשו כי כוונת האמור "מוצאי שבת" היא כפשוטה, שמיד בצאת השבת נכנס הכהן ומסדר את הקנים מתחת ללחמים (רש"י). ויש שפירשו שהכוונה היא ליום ראשון בשבוע, שאף הוא נקרא "מוצאי שבת" (רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פ"ה ה"א). וכן מורה לשון תורת כהנים פרשת אמור ששני בה בלשון "לאחר השבת". ובטעם הדבר אמרו שהוא משום ש"אין ביאה ריקנית" – שאין להיכנס למקדש שלא לצורך עבודה (יומא נגא). ומלאכת סידור הקנים אינה נחשבת כעבודה לעצמה כדי שיכנס להיכל בשלה (מקד"ד).

מגביה ראשה של חלה ומכניס קנה תחתיה לשון זו מורה שלצורך הכנסת הקנה מתחת לחלה היה צורך להגביה את שני ראשיה של כל חלה וחלה. אכן רש"י פירש שלא היה מגביה אלא ראש אחד של החלה לצורך הכנסת הקנה תחתיה, וכן היתה הגירסה לפניו "מגביה ראשה". **ארבעה חלות צריכות שלשה קנים העליונה אינה צריכה אלא שנים** רש"י אומר כי כך היתה חלוקת הקנים בכל מערכה: החלה התחתונה – אינה נצרכת לקנה שינתן תחתיה, שהרי היא מונחת על השולחן עצמו ("על טהרו של מזבח"), ואילו החלה העליונה, היא החלה השישית – אף שנצרכת היא לקנים שינתנו תחתיה, די לה בשני קנים ולא בשלושה, כיון שאין עליה משא של חלה הנתונה עליה. ואולם ארבע החלות האמצעיות,

ממה ששינו במשנתנו כי לא סידור הקנים בלחם הפנים החדש הניתן עתה, ולא נטילתן של הקנים מלחם הפנים הישן שסולק מהשולחן הריהן דוחות את השבת, שאין מלאכות אלה נעשות בשבת. ואולם אי סלקא [אם עולה] בדעתך לומר כי דין הקנים שבשולחן הפנים הריהו דאורייתא [מן התורה], אמאי [מדוע] אין מלאכות אלה דוחות

את השבת? לאחר דבריו אלה, הדר [וזר] ואמר רבא: לאו מילתא [לא דבר] של ממש הוא זה דאמרי [שאמרת]. שאין זו קושיה, דתנן [שכן] שנינו שכלל אמר ר' עקיבא בדין המלאכה הדוחה את השבת במקדש: כל מלאכה שאפשר לה לעשותה אף מערב שבת, ואין היא נצרכת להיעשות דווקא בשבת – אינו דוחה את השבת, והני נמי [ואלה המלאכות, סידור וסילוק הקנים בשולחן, גם כן] אפשר דלא דחי [שאינו דוחה] שבת עלייהו [עליהם]. שהרי יכולות הן להיעשות אף שלא בשבת. שנטילתם מן הלחם הישן יכולה להיעשות בערב שבת, וסידורם לצורך הלחם החדש יכול להיעשות גם לאחר השבת. שהרי עיקר טעמא [הטעם] לנתינת הקנים תחת הלחמים מאי [מהו]? שיוצרי רווח בין לחם ללחם, כדי שלא ייעפשו [יתעפשו] הלחם, הנמצא בצפיפות זה מתחת לזה, ואולם בכי האי שיעורא [בכזה שיעור זמן קצר] משעת עריכת הלחם החדש בשבת ועד לסידורו על הקנים לאחר השבת – לא מיעפשו [לא מתעפשו] הלחם. כדתניא [כמו] ששנויה ברייתא [בתיאור סילוק וסידור הקנים בשולחן הפנים, כיצד הכהן נוהג בהם? נכנס הכהן להיכל מערב שבת ושמטן את הקנים מתחת ללחמים המונחים עליהם, ומניחן במקום הפנוי שבשולחן לארכו של שבת נכנס שוב, ומגביה את ראשיה (קצותיה) של החלה האחת שבמערכה זו של הלחמים, ומכניס קנה תחתיה, וחוזר ומגביה ראשיה של החלה השניה שבמערכה זו, ומכניס קנה תחתיה. ומוסיפה הברייתא ומתארת עוד את הקנים שבשולחן הפנים. ארבעה החלות האמצעיות מבין השש המונחות בכל מערכת – צריכות כל אחת שלשה קנים. והרי אלה איפוא בסך הכל שנים עשר קנים. החלה העליונה – אינה צריכה אלא שנים קנים, לפי שאין עליה משאוי (משא) של חלה הניתנת עליה. והרי אלה איפוא בסך הכל ארבעה עשר קנים. והחלה התחתונה ביותר בכל מערכת אינה צריכה קנים כל עיקר, לפי שמונחת על טהרו (גופו) של שולחן. ומעתה נמצאו עשרים ושמונה קנים, לשתי מערכות הלחם.

ב תנן התם [שנינו שם, במשנה במסכת כלים] עוד במידות שנהגו במקדש, ר' מאיר אומר: כל האמות שהיו במקדש, כלומר, כל מידות האמה האמורות במקדש וכליו, כולן בינוניות, כלומר, אמות בנות שישה טפחים, (שהיתה אמה על אמה בגובה אמה), והסוכב (במזבח הנחושת, בגובה חמש אמה על אמה, ולא פירט כי המדובר באמה בת חמישה טפחים (כס"מ). ותירצו כי הרמב"ם סבור שמזבח הזהב אמותיו היו בנות ששה טפחים, שלא במשמעות הגמרא כאן אלא כדעה המובאת בתוספתא כלים (פ"י, שכך גרס הר"ש) בה נאמר "חוץ ממזבח הזהב שהוא באמה בת ששה", שהכל מודים בו שהוא של ששה טפחים (ק"א).

אורח ההלכה

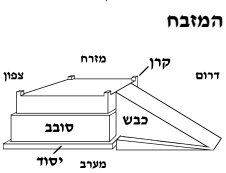
נכנס מערב שבת ושמטן וכו' לא סידור הקנים על השולחן ולא נטילתם ממנו דוחה את השבת. ולכן היה הכהן נכנס מערב שבת ושומטם ונותנם לאורך השולחן, ובאחד בשבת היה נכנס ומכניס את הקנים בין החלות. כברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות תמידין ומוספין פ"ה ה"א). **ארבעה חלות צריכות שלשה קנים וכו'** ארבעה עשר הקנים שהיו בכל אחד משני הסדרים שעל השולחן היו מונחים כך: בין החלה הראשונה (שהיתה מונחת על גבי השולחן עצמו) והשניה היה נותן שלשה קנים, וכן בין השניה והשלישית, ובין השלישית לרביעית, ובין הרביעית והחמישית. ובין השישית והחמישית היה נותן שני קנים בלבד, לפי שאין על השישית חלה אחרת. נמצא איפוא שבכל מערכה ומערכה היו ארבעה עשר קנים. כברייתא. (רמב"ם שם הלכות בית הבחירה פ"ג ה"ט). **אמת בנין** אמה של בנין במקדש היתה של ששה טפחים. כדברי ר' יהודה במשנה בכלים, וכגמרא כאן. (רמב"ם שם פ"ב ה"ז).

- מסורת הש"ס
- ג. שבת קלא (משנה).
- קלגא. פסחים טו,א (משנה).
- טו,ב. יבמות יד,א (ברייתא).
- מנחות עב,א. צו,א. תוספתא פסחים פ"ה א. ספרי זוטא במדבר ט, ב.
- ד. מנחות צו,א (משנה).
- עין תוי"כ ויקרא כד, ח. ילק"ש תורה ססט. תרנו.
- ה. כלים פ"ז מ"י. עירובין ד,ב. סוכה ה,ב. ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג. ילק"ש תורה שסח. ילק"ש נ"ך שפב.

גרסות

- דוחות את השבת בכתי"מ:
- דוחה שבת.
- אמאי אין דוחות את השבת בכתי"מ: אמאי אין דוחות שבת.
- לה לעשותה בכתי"מ: להעשות ויש בכתי"מ: לה לעשות.
- אינו דוחה בכתי"מ: אינה דוחה.
- שיעורא לא בכתי"מ: שיעורא נמי לא.
- כיצד נכנס בכתי"מ: כיצד הוא עושה נכנס ויש בכתי"מ: כיצד עושה.
- ראשיה של חלה ברש"י ובכתי"מ: ראשה של חלה.
- שלשה שלשה בכתי"מ: שלשה.
- אלא שנים בכתי"מ: אלא שנים בלבד.
- לפי שמונחת על טהרו של שולחן בכתי"מ: שהיא מונחת על השולחן.
- שהיו במקדש בכתי"מ: שבמקדש היו.
- והקרן והסוכב והיסוד בכתי"מ: והקרן והיסוד והסוכב.
- בנין ששה בכתי"מ: בנין של ששה.

המקדש

מסורת הש"ס

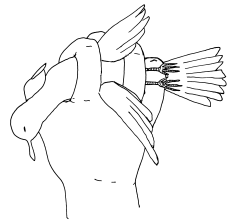
- א. מידות פיג מ"א, זבחים נג, בכורות יז, ירושלמי מעיש פ"ה ה"א. תוספתא זבחים פ"ו יא. ברייתא דמלאכת המשכן פ"א. ילקי"ש תורה שעג. שפת תתקפח.
- ב. זבחים נד, טו, דבורא דנדבה פ"ו ויקרא א, טו. דבורא דנדבה פ"ו פרשתא ז. ילקי"ש תורה תמא.
- ג. זבחים טה, א. מנחות צח, א. תוי"כ ויקרא א, טו. ילקי"ש תורה תמא.
- ד. מידות פיג מ"א, זבחים נד, א.
- ה. מידות שם. ילקי"ש נ"ך תתעו.

גרסות

סביב זרת האחד בכתי"מ חסרות מלים אלה.
זרת האחד וזה בכתי"מ: **וזה**. זהו בשטמ"ק: זה ויש בכתי"מ: זה הוא.
כלים באמה בת שש בכתי"מ: **כלים אמות בת ששה**.
ועד רוחב באמה בת חמשה בכתי"מ: **ועד רוחב**.
פלגיה דמזבח בכתי"מ: **פלגיה**.
כמה בציר בכתי"מ: **כמה היו בציר**.

החיים

מולק את ראשה

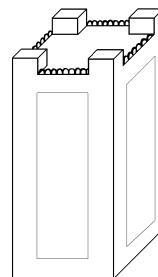
כאן מתוארת מליקת העוף לשנייה הסורה שם אחיות העוף וגם מליקתו נעשות ביד ימין (ראה עיונים).

כאן מתוארת המליקה, כאשר גוף העוף מונח על גב היד, לפי השיטה שאחיות העוף ומליקתו נעשות ביד ימין.

המקדש

מוזבח הזהב

וחיק האמה ואמה רוחב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד וזה גב המזבח" (יחזקאל מג, יג). ומסבירים את חלקו הראשון של הנאמר בכתוב זה במזבח החיצון: **"חיק האמה"** — זה הוא יסוד המזבח, הנמצא בתחתיתו של המזבח, שרוחבו אמה וגובהו אמה; **"אמה רוחב"** — זה הוא הסובב את המזבח, הנמצא בגובה חמש אמות של המזבח, שהיה רוחבו אמה; **"וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד"** — אלו הן קרנות הנמצאות בגובה המזבח, שהיה גובהן ורוחבן אמה. ואת חלקו השני של הכתוב אין מפרשים במובח הנחוש, אלא מה שנאמר **"זה גב המזבח"** — הרי זה **מזבח הזהב**, שהיה אורכו ורוחבו אמה. שכל האמות הללו היו של חמישה טפחים. ובכך נחלקו ר' מאיר ור' יהודה, שר' מאיר סבר כי ההדגשה בכתוב **"זהו"** (זה גב המזבח) באה להורות כי דיוקא מובח הזהב הוא הנמדד באמה בת חמשה טפחים, ומכאן נסיק: הא [הרי] שכל אמות הכלים האחרים שבמקדש נמדדות באמה בת שש טפחים. ואילו ר' יהודה סבר כי הכתוב **"זה גב המזבח"** באה להורות כי כזה [באופן זה] יהיו נמדדות גם שאר כל אמות הכלים שבמקדש.

א ועתה נפנים לבירורו של האמור בפסוק זה. קא סלקא דעתך [עלה על דעתך] לומר בפירוש הדברים כי כוונתם לענין מדידת גובהם של חלקי המזבח, שמיסוד המזבח ועד הסובב מודדים באמה בת חמשה טפחים בגובה המזבח. ומאי [ומה] פירוש הכתוב **"חיק האמה ואמה רוחב"**? הכי קא אמר [כך הוא אומר]: מחיק האמה (=מיסוד המזבח) ועד אמה רוחב (=הסובב) — נמדדים באמה בת חמשה טפחים. ואולם על כך יש להקשות: שהרי גובה המזבח כולו כמה היו [הוא]? עשר אמות, ומעתה, לאופן זה שנאמר עתה, נמצא כי שית [שש] אמות מהן (מרצפת העורה, מקום המזבח, ועד לכניסת הסובב) הריהו באמות שהן בני חמשה חמשה טפחים, ובכללן יש איפוא שלושים טפחים. ואילו ארבעי [ארבע] האמות שמעליהן בגובה המזבח, מכניסת הסובב ועד שפת הקרנות (שלוש אמות למזבח, וגובה אמה נוסף של הקרנות) הריהו בני שיתא שיתא [ששה שש] טפחים. והרי זה עשרים וארבעה טפחים. ולפי זה נמצא שהמזבח כמה טפחים הוי [הוא] גובהו? חמשין [חמישים] וארבעה טפחים. ומעתה, גובה פלגיה [חציו] של המזבח כמה טפחים הוי [הוא]? עשרים וארבעה (כשיעור ארבע אמות שכל אחת מהן היא בת ששה טפחים). ומעתה, כמה טפחים בציר [חסר] לעשרים וארבעה הטפחים הללו כדי להגיע לפלגיה [לחציו] של המזבח? תלתא [שלושה] טפחים. ואולם על כך יש להקשות, שהרי תנן [שנינו במשנה] כי חוט של סקרא (צבע אדום) היה חוגרו (משורטט) באמצע המזבח, כדי להבדיל בין דמים העליונים (דמי הקרבנות שדינם להינתן על חלקו העליון של קיר המזבח) לדמים התחתונים (דמי הקרבנות שדינם להינתן על חלקו התחתון של קיר המזבח). אלא מעתה שאמרנו כי בין הסובב לבין חוט הסיקרא (הנתון בחצי המזבח) הקרבתה של עולת העוף (שהיא מן הקרבנות שדימיהם ניתנים בחלקו העליון של קיר המזבח) היא כהן עולה בכבש המזבח (הנמצא בדרום המזבח) אל המזבח, וכאשר הגיע לסובב הוא פנה ימינה לסובב, ושם היה מהלך לכיוון מזרח, וכך הוא בא לו בתחילה לקרן דרומית מזרחית, שהוא מקום מליקתה של עולת העוף. ומולק (חותך) בצפורן שבאגודל ידו הימנית) את ראשה של עולת העוף, ממול ערפה (מאחורי צווארה), ומבדיל את הראש מן הגוף. ומוצא את דמה על קיר המזבח, שמצמיד את בית מליקתה ולוחץ באופן שימצה מדרמה על המזבח. ואם הכהן עשאה את מיצוי דם עולת העוף שלא במקומו הראוי, אלא למטה ממקום עמידתו רגליו של הניצבות בסובב, אפילו אמה אחת — עולת העוף כשירה, שכן ניתנו דמיה במקום שהוא עדיין למעלה בחציו העליון של המזבח. ואולם לשיטתך שבין הסובב לחוט הסיקרא מרחק של שלושה טפחים בלבד, זה הממצא את דמי עולת העוף במרחק של אמה בת חמשה טפחים מתחת לסובב — הא קא יהיב [הרי הוא נותן] את הדמים של העליונה (קרבנות שדין דמם להינתן בחלקו העליון של המזבח) למטה משני טפחים (מתחת לחוט הסיקרא), והרי זה בחלקו התחתון של המזבח! אלא מכאן שיש לחזור מהבנת הכתוב כמתחילת לגובה המזבח, ויש לפרש כמדבר ברוחב הכניסה של חלקי המזבח. וכך יתבאר הכתוב: **"חיק האמה"** — זה רוחב הכניסה של היסוד פנימה אל תחום המזבח, שהיא רוחב חמישה טפחים. **"אמה רוחב"** — זה רוחב הכניסה של הסובב, שאף הוא חמישה טפחים. **"גבולה אל שפתה סביב זרת האחד"** — זה רוחב הכניסה של הקרנות, שאף הן של אמה בת חמישה טפחים. ומעתה יובן הדין האמור בעולת העוף, שגובה המזבח הוא עשר אמות (שכל אחת היא בת ששה טפחים) כמה טפחים הוי [הוא] ליה [יש לו]? שיתין [ששים]. ולפי זה, פלגיה [חציו] של גובה המזבח כמה טפחים הוי [הוא] תלתין [שלושים]. הגובה משפת הקרנות ועד הסובב כמה טפחים הוי [הוא] עשרים וארבעה. ומעתה, כמה טפחים בציר [חסר] לעשרים וארבעה הטפחים הללו על מנת להגיע לפלגיה [לחציו] של המזבח, שהוא שלושים טפחים? ששה טפחים. ואכן כך גם תנן [שנינו] בדין עולת העוף שאם עשאה למטה מרגליו אפילו אמה אחת, והרי תנן [והרי שנינו במשנה במסכת מידות] כי המזבח היה עשוי כעין ריבוע על גבי ריבוע: מידותיו של הריבוע התחתון היו שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה, עלה ריבוע זה לגובה אמה וכנס (וכנס) כלפי פנימה מכל צידיו ברוחב אמה עד לתחילת בנין הריבוע שעל גביו — זהו הנקרא יסוד המזבח.

עיונים

חיק האמה זה יסוד פירש רש"י (עירובין ד, א, וכן בפירושו ספר יחזקאל) שנקרא כך היסוד — שהרי הוא חיקו ותיקו וקביעתו של המזבח, בהיותו בסיס המזבח. **זרת האחד** בגמרא אמור שהכוונה לקרנות המזבח שמידתן אמה על אמה. ואף שזרת היא מידה הקטנה בהרבה מן האמה, נתפרש הכתוב **"זרת האחד"** כמידת אמה. שמידת הזרת היא מחצית האמה, וממה שציון הכתוב **"האחד"**, הרי זה מורה שזו מידה חלקית בלבד, וכאילו אמר שזרת זו היא מחצית המידה הכללית. ונמצא אם כן שמידת הקרן היא אמה שלימה, שתי וזרתות (רש"י). **גב המזבח זה מוזב הזהב** ונקרא מוזב הזהב כן, על שום שלא היה למזבח הזהב (בדרך שהיה למזבח הנחשת) יסוד וסובב (ריבוי גרשים). ור"ק בפירושו יחזקאל ביאר שהכוונה בפרט למקום המערבה, שהוא גבה על המזבח אמה, ולפיכך קראו "גב". **ר' מאיר סבר זהו באמה בת חמשה**... ור' יהודה סבר כזה יהו כל אמות הסביב אחרונים כי הן ר' מאיר הן ר' יהודה דורשים את המלה **"זוה"** המיוותרת לכאורה (שהרי לא היה לכתוב אלא לומר "וגב המזבח"). ובאות נחלקו, שר' מאיר סבר כי **"זוה"** בא למעט, שדווקא זה, גב המזבח, נמדד באמה בת חמישה טפחים, ואילו כל שאר כלים נמדדים בשל ששה טפחים. ואילו ר' יהודה סבר כי **"זוה"** בא לגלות על שאר כל הכלים, שאף הם נמדדים באמה בת חמישה טפחים, וכאומר: כזה יהיו כל הכלים (טהרת הקדשות). **להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים** נתינת הדם על המזבח אינה אחידה בכל הקרבנות. שיש הבדל בין נתינת דם החטאת ונתינת דם העולה (ורוב שאר הקרבנות). את דם החטאת נותן הכהן באצבע, בחלקו העליון של המזבח סמוך לקרן המזבח (דמים העליונים). ואילו את דם העולה מניח בכלי לזויות התחתונות של המזבח (מתחת לחוט הסיקרא) — קו אדום שהיה מסמן את מחצית המזבח) באופן שהיה יתפשט לשני צידי הזויות (דמים התחתונים). **ממול ערפה** כלשון התורה בחטאת העוף (ומולק את ראשו ממול ערפו). ויקרא ה, ח, ופירש רש"י שם כי **"מול"** זה אין כוונתו לצד הגרמי ממש, שהרי מליקה (לעומת שחיטה) נעשית מצד העוף ולא

וחיק האמה — כלומר, נאלו אמות אני אומר שיהו ננות חמש. וחיק האמה — דיינו יסוד, ד"עלה אמה וכנס אמה" — זהו יסוד. ולקמן מפרש צדי אמות קאמר, אי לגובהה אי לכניסה. גבולה על שפתה סביב אלו הקרנות — **"זרת"** — מלי אמה, **"האחד"** — דמלאמעות האנן מודד, והוא זרת לכל רוח, דיינו אמה על אמה. זרת — מלי אמה. וזה גב המזבח — כלומר, ונאמה זו היא נמי מוזב הזהב. רבי מאיר סבר זה — מוזב הזהב, דהוא כלי, היא צלמה בת חמשה. והא שאר כלים — צלמה בת ששה. קא סלקא דעתך מיסוד ועד סובב — אמה אמה של גובה היסוד, ואומן האמה שצין יסוד וסובב — צלמה בת חמש. **"מחיק האמה"** — מן היסוד, והיסוד כולל, ועד **"אמה רוחב"** — דיינו סובב צלמה, צלמה בת חמש. גובה מזבח העולה כמה היו עשר אמות — כדלמרינן צנחיס פריק **"קדשי קדשים"** (ט, ג): **"על המשכן ועל המזבח"** — מה משכן עשר אמות אורך הקרש, אף מוזב עשר אמות. ומה אני מקיים **"שלא אמות קוממו"**? משפת סובב עד מקום הקרנות. שית — דמן הרצפה ועד הסובב — בני חמשה חמשה, כדקאמר. מקרנות ועד סובב — מגובה קרנות ועד סובב — היו הרצפה אמות של ששה ששה, שש עשרים וארבעה טפחים. ד"עלה אמה וכנס אמה" — זהו יסוד, ומן היסוד לסובב חמש — הרי ששה, ומן הסובב ועד מקום הקרנות עשרה, כדקתי לקמן. כמה בציר — ללא היו סובב אפגלח דמוזב? מלתא טפחים הוי פלגיה דמוזב למטה מן הסובב. חוגרו — למוזב סביב. דמים עליונים לתחתונים — מלתא טפחים — למעלה מן החוט, ומלתא העוף — למטה, ועולת העוף — למעלה. וטעמא מפרש צנחיס כהניס ונמסכת זבחים. מיצוי — אומן צית השחיטה, ושחוט הוורדין, והסם מקלח למחוק. למטה מרגליו — מן הסובב. הא קא יהיב כו' — כיון דפלגיה דמוזב אינו נמוך מן הסובב אלא שלשה טפחים כי עמיד אמה למטה מרגליו, אפילו צלמה בת חמש — קא יהיב עליונים שני טפחים למטה מן החוט! אלא כולה עשר אמות דגובה — צלמה בת ששה, וכי קמי צלמה בת חמש — צלמות דכניסה. יסוד וסובב ועזי הקרנות קרי כניסה — שכונס באורך ורוחב. בנין המזבח כמה הוי — גובהו דמוזב? שיתין פושטי, דהא כל אמות אמה צלמה בת ששה. ולמטה מרגליו אפילו אמה אחת צלמה בת חמש כשהי? דהוי טפח למעלה מן החוט.

תוספות

וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד — זרת חצי האמה, וכשתמודד מאמצע הקרן זרת סביב עד השפה — אישתכח דהוי אמה.
ותנן חוט של סיקרא כו' — משנה היא במסכת מידות (פרק ג משנה א).

יש מרחק של שלושה טפחים, הא דתניא [זו ששנינו בכריתא] גבי [אצל. בענין] דרך הקרבתה של עולת העוף (שהיא מן הקרבנות שדימיהם ניתנים בחלקו העליון של קיר המזבח): היה הכהן עולה בכבש המזבח (הנמצא בדרום המזבח) אל המזבח, וכאשר הגיע לסובב הוא פנה ימינה לסובב, ושם היה מהלך לכיוון מזרח, וכך הוא בא לו בתחילה לקרן דרומית מזרחית, שהוא מקום מליקתה של עולת העוף. ומולק (חותך) בצפורן שבאגודל ידו הימנית) את ראשה של עולת העוף, ממול ערפה (מאחורי צווארה), ומבדיל את הראש מן הגוף. ומוצא את דמה על קיר המזבח, שמצמיד את בית מליקתה ולוחץ באופן שימצה מדרמה על המזבח. ואם הכהן עשאה את מיצוי דם עולת העוף שלא במקומו הראוי, אלא למטה ממקום עמידתו רגליו של הניצבות בסובב, אפילו אמה אחת — עולת העוף כשירה, שכן ניתנו דמיה במקום שהוא עדיין למעלה בחציו העליון של המזבח. ואולם לשיטתך שבין הסובב לחוט הסיקרא מרחק של שלושה טפחים בלבד, זה הממצא את דמי עולת העוף במרחק של אמה בת חמשה טפחים מתחת לסובב — הא קא יהיב [הרי הוא נותן] את הדמים של העליונה (קרבנות שדין דמם להינתן בחלקו העליון של המזבח) למטה משני טפחים (מתחת לחוט הסיקרא), והרי זה בחלקו התחתון של המזבח! אלא מכאן שיש לחזור מהבנת הכתוב כמתחילת לגובה המזבח, ויש לפרש כמדבר ברוחב הכניסה של חלקי המזבח. וכך יתבאר הכתוב: **"חיק האמה"** — זה רוחב הכניסה של היסוד פנימה אל תחום המזבח, שהיא רוחב חמישה טפחים. **"אמה רוחב"** — זה רוחב הכניסה של הסובב, שאף הוא חמישה טפחים. **"גבולה אל שפתה סביב זרת האחד"** — זה רוחב הכניסה של הקרנות, שאף הן של אמה בת חמישה טפחים. ומעתה יובן הדין האמור בעולת העוף, שגובה המזבח הוא עשר אמות (שכל אחת היא בת ששה טפחים) כמה טפחים הוי [הוא] ליה [יש לו]? שיתין [ששים]. ולפי זה, פלגיה [חציו] של גובה המזבח כמה טפחים הוי [הוא] תלתין [שלושים]. הגובה משפת הקרנות ועד הסובב כמה טפחים הוי [הוא] עשרים וארבעה. ומעתה, כמה טפחים בציר [חסר] לעשרים וארבעה הטפחים הללו על מנת להגיע לפלגיה [לחציו] של המזבח, שהוא שלושים טפחים? ששה טפחים. ואכן כך גם תנן [שנינו] בדין עולת העוף שאם עשאה למטה מרגליו אפילו אמה אחת, והרי תנן [והרי שנינו במשנה במסכת מידות] כי המזבח היה עשוי כעין ריבוע על גבי ריבוע: מידותיו של הריבוע התחתון היו שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה, עלה ריבוע זה לגובה אמה וכנס (וכנס) כלפי פנימה מכל צידיו ברוחב אמה עד לתחילת בנין הריבוע שעל גביו — זהו הנקרא יסוד המזבח.

מצד הצוואר. וכוונת הדברים היא לכל אחורי הצוואר, ר"מול" כאן משמעו מול הצוואר שהוא האיזור ממנו ניתן לראות את העורף (שהוא צידה האחורי של הגולגולת), והוא מגיע עד למקום הכפניים.

אורח ההלכה

גובה המזבח כמה הוי המזבחות שעשו משה, שלמה, בני הגולה ושעתיד להיעשות, גובה כולם עשר אמות. ומה שכתוב בתורה **"ושלש אמות קומתו"** — במקום המערבה בלבד מדבר הכתוב. במשנה במידות ובגמרא כאן, (רמב"ם ספר עבודה הלכות בית הבחירה פ"ב ה"ח). **שית בני חמשה חמשה וכו'** עשר האמות של גובה המזבח, מהן היו באמה בת חמישה טפחים, ומדן באמה בת ששה טפחים. כגמרא. (רמב"ם שם ה"ז). **חוט של סקרא חוגרו באמצע** חוט של סקרא היה חוגר את המזבח באמצעו (כששה טפחים מסוף הסובב ולמטה). להבדיל בין מקום הזאת הדמים הצריכים הואה למעלה (דמים עליונים) ובין אלו הצריכים הואה למטה (דמים תחתונים). כמשנה. (רמב"ם שם ה"ט). **מעשה עולת העוף** כיצד היה מעשה עולת העוף? הכהן הערשה אותה היה עולה לבבש ופונה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית, ושם היה מולק את ראשה ממול ערפה ומבדיל. ואם לא הבדיל — פסולה. ואחר מליקתה היה ממצה את דם הראש ודם הגוף על קיר המזבח למעלה מן החוט שבאמצע המזבח. כמשנה בובחים. (רמב"ם שם הלכות מעשה הקרבנות פ"ו ה"ב). **עשאה למטה מרגליו** כל מקום במזבח כשר למליקה עולת העוף, ובלבד שיהו את דמה למטה מאמצע המזבח. ואם הוה בכל מקום — כשרה, ובלבד שיתן למטה מעט מדם הנפש. כמשנה בובחים. (רמב"ם שם פ"ו ה"ט).

מוזב היה שלשים ושתים וכו' המזבח שעשו בני הגולה וכן זה שעתידי להיבנות, מידת ארכו ורחבו שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה. כמשנה במידות. (רמב"ם שם הלכות בית הבחירה פ"ב ה"ח).

נמצא שלשים על שלשים — דמכל דל ממעט אמה, והיינו שנים נאורך שנים נרוחב — שלשים אמות ושני טפחים הו'. נמצא בין קרן לקרן עשרים וששה עשרים ושבעה הו' — דהך שש אמות דאימעיט, לא הו' אלא חמש נאמת צת שש. מקום הילוך רגלי הכהנים — אמה קציע לפני מן הקרנות, כשהולכין למדר המערכה והאזנים — נמלא עשרים וארבע על עשרים וארבע! מקום המערכה עשרים וחמש על עשרים וחמש — דהא אמה דהילוך — ודאי צת ששה הו', דהא לא קמינ בקרא, ומיהו עשרים וחמש מיהא הו'. והאריאל — המקום המערכה שנאמלע שמים עשרה אמה על שמים עשרה אמה, דהיינו עשרים וארבע על עשרים וארבע, וקרא ליה למימר: לא דקן וכי תימא מעיקרא — כשעשו המזבח שלשים ושמים על שלשים ושמים, ומדדו מאותן שלשים ושמים שית אמות — נאמה צת חמש, והיך שית לא הו' אלא חמש נאמה צת ששה, וצנרא לה דהא אמה — דהו' לכו שלשים ואחת אמות. הלכך כי עבדת שית אמות דכניסה שלש לכל דל נאמה צת חמש, דהו' חמש אמות גדולות — לא פש לה אלא עשרים ושש על עשרים ושש הו' צין קרן לקרן. אם כן — דמעיקרא לא הו' מזבח אלא שלשים ואחת על שלשים ואחת — רווחא לה עורה יותר ממה ששינוי. דתנן כל העזרה — צין חצר והיכל. היתה מאה ושמונים ושבע על מאה ושלושים וחמש — ואם כן, הו' ליה צין אולם ולמזבח עשרים ושלוש אמות, או מקום הדריסה עשרים ושלוש. היכל מאה אמה — עס צית קדשי הקדשים. אחת עשרה אמה (חצר) אחורי הכפורת — וכשהיו ישראל מרוצין בעזרה, היו נמשכין מהם לשם, כדלמרינן צימא (כ"א). אלא חיק האמה בגובהה — אותה אמה שמן הרלפה ועד היסוד — נאמה צת חמש. ואמה רוחב רוחב כניסה — כניסה דסובב — נאמה צת חמש, אלא כניסה דיסוד — נאמה צינוני. גבולה על שפתה סביב — דגנשו דקנן — נאמה צת חמשה.

נמצא שלשים על שלשים, ושנים נאורך שנים נרוחב — שלשים אמות ושני טפחים הו'. נמצא בין קרן לקרן עשרים וששה עשרים ושבעה הו' — דהך שש אמות דאימעיט, לא הו' אלא חמש נאמת צת שש. מקום הילוך רגלי הכהנים — אמה קציע לפני מן הקרנות, כשהולכין למדר המערכה והאזנים — נמלא עשרים וארבע על עשרים וארבע! מקום המערכה עשרים וחמש על עשרים וחמש — דהא אמה דהילוך — ודאי צת ששה הו', דהא לא קמינ בקרא, ומיהו עשרים וחמש מיהא הו'. והאריאל — המקום המערכה שנאמלע שמים עשרה אמה על שמים עשרה אמה, דהיינו עשרים וארבע על עשרים וארבע, וקרא ליה למימר: לא דקן וכי תימא מעיקרא — כשעשו המזבח שלשים ושמים על שלשים ושמים, ומדדו מאותן שלשים ושמים שית אמות — נאמה צת חמש, והיך שית לא הו' אלא חמש נאמה צת ששה, וצנרא לה דהא אמה — דהו' לכו שלשים ואחת אמות. הלכך כי עבדת שית אמות דכניסה שלש לכל דל נאמה צת חמש, דהו' חמש אמות גדולות — לא פש לה אלא עשרים ושש על עשרים ושש הו' צין קרן לקרן. אם כן — דמעיקרא לא הו' מזבח אלא שלשים ואחת על שלשים ואחת — רווחא לה עורה יותר ממה ששינוי. דתנן כל העזרה — צין חצר והיכל. היתה מאה ושמונים ושבע על מאה ושלושים וחמש — ואם כן, הו' ליה צין אולם ולמזבח עשרים ושלוש אמות, או מקום הדריסה עשרים ושלוש. היכל מאה אמה — עס צית קדשי הקדשים. אחת עשרה אמה (חצר) אחורי הכפורת — וכשהיו ישראל מרוצין בעזרה, היו נמשכין מהם לשם, כדלמרינן צימא (כ"א). אלא חיק האמה בגובהה — אותה אמה שמן הרלפה ועד היסוד — נאמה צת חמש. ואמה רוחב רוחב כניסה — כניסה דסובב — נאמה צת חמש, אלא כניסה דיסוד — נאמה צינוני. גבולה על שפתה סביב — דגנשו דקנן — נאמה צת חמשה.

תוספות

אל חיק האמה בגובהה — מכאן יש לקיים גירסת הספרים בזבחים פרק "קדשי קדשים" (ס"ג, א, ושם דיבור המתחיל "חוץ"), דאמרינן התם: כל כבשים שהיו במקדש — שלש אמות לאמה, חוץ מכבשו של מזבח שהיה שלש ומחצה וחצי טפח ואצבע ושליש אצבע בזבוחו. ומחך שם בקונטרס "חצי טפח", דזא החשבון מכון לתשע אמות של מזבח. ולדברי רבותיו שגורסין "חצי טפח" פירש בקונטרס שם: דלאותו חשבון לא היה ראש הכבש שוה לראש המזבח, אלא נמוך ממנו רביע אמה. ולא דק בקונטרס, דאינו נמוך אלא חומש אמה חסר משהו. והקשה בקונטרס: שהרי אמרה תורה "לא תעלה במעלות על מבחיני!" ותירץ רבי נתן [מדודא]: דאמה של יסוד, באמה בת חמש, כדאסיקנא הכא. ולפירוש הקונטרס קשה: דנמצא ראש הכבש גבוה מראשו של מזבח! ומיהו אין לחוש בזה. אי נמי: לגירסת הקונטרס אמות של כבש לפי האמות של מזבח, וכגירסתו גריס רבינו חננאל בעירובין בפרק "חלוין" (עו, א).

נמצא כי מידותיו של הריבוע השני הינן שלשים אמה על שלשים אמה. ומעתה אם אכן רוחב כניסת היסוד הוא באמה בת חמישה טפחים, ולא ששה, נמצא איפוא שמידותיו של הריבוע השני, מעל היסוד אינן שלושים אמה על שלושים אמה, אלא שלשים אמה ועוד שני טפחים (טפח נוסף מצד זה וטפח נוסף מצד זה) הוי [הוא], שהרי המזבח נמדד באמה בת ששה טפחים, ואם הכניסה של היסוד נמדדה באמה בת חמישה טפחים נמצא שרוחב המזבח פרט ליסוד הוא מאה ושמונים ושתיים טפחים, שהם שלושים אמות וטפחיים. ותו [ונו] יש להקשות על הסבר זה, שהרי שינוי עוד בהמשך אותה משנה כי הריבוע השני שבמזבח עלה לגובה חמש אמות, ושם אף הוא כנס כלפי פנים ברוחב אמה עד לתחילת הריבוע שעל גביו. וזהו הריבוע השני, הוא המכונה סובב (שבניגוד ליסוד, הקיף את כל צידי המזבח). נמצא כי מידותיו של ריבוע זה הינן עשרים ושמונה אמות על עשרים ושמונה אמות. וכן יש לשאול: אם אמנם רוחב הכניסות של היסוד ושל הסובב הן באמה בת חמישה טפחים, נמצא איפוא שמידותיו של ריבוע זה עשרים ושמונה אמות ועוד ארבע טפחים הוי [הוא]. שנים היתרים על אמת היסוד, ושנים היתרים על אמת הסובב! וכי תימא [ואם תאמר] בתירוק השאלות הללו, כי אמנם אין אלה שלושים אמה מכוונות (מידותיו של היסוד) ועשרים ושמונה אמות (מידותיו של הסובב), שהרי נוספו עליהם שני טפחים (ביסוד), וארבעה טפחים (ביסוד ובסובב גם יחד). ואולם כיון שלא הוי [שארן זה] כדי מידת אמה שלימה, לכך לא חשיב ליה [חישב אותו התנא במסכת מידות], יש להקשות עוד: שהרי שינוי עוד באותה משנה כי מעל גבי ריבוע זה של הסובב, בארבע פינותיו, נבנו ריבועים בעלי חלל, לתוכם היו נכנסים דמים של הקרבנות. הניתנים על קרן המזבח, והם הקרנות. והמקום של כל אחת מן הקרנות הללו הריהו אמה מזה לאורך המזבח, ואמה מזה לרוחבו. ונמצא איפוא שמידתו של השטח הפנוי שעל גבי גג המזבח, חוץ משטח הקרנות עצמן והשטח שבניהן הו' עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות. ואולם אם נפרש בכתוב זה כי רוחב הכניסות היה נמדד באמה בת חמישה טפחים (ואף הקרנות, היו אמה בת חמישה טפחים, כמפורש בה), נמצא איפוא כי יש ברוחב המזבח ששה טפחים יתרים על מספר האמות הנזכרות במשנה במסכת מידות, שנים ליסוד, שנים לסובב ושנים לקרנות. ומעתה השטח הפנוי על גבי גג המזבח הוא לא עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות, אלא עשרים ושש אמות, אלא עשרים ושש אמות הו' [היו]. שהרי זו אמה שלימה (ולא טפחים בודדים) הנוספת על הנאמר במשנה, ואותן לא היה התנא משמיט! ומשיבים: אכן לא דק [לא דייק] התנא, שראוי היה לשנות "עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות". וממשיכים ושואלים עוד ממה ששינוי באותה משנה, כי לפניו ממקום הקרנות היה מקום מיוחד המיועד להילוך רגלי הכהנים הסובבים את המערכה עצמה בשעת עבודה. ומידת מקום הילוך רגלי הכהנים שם היתה אמה מזה לאורך, ואמה מזה לרוחבו. נמצא איפוא כי השטח הפנוי שנותר על המזבח (מקום המערכה) הוא אמה מזה לאורך רגלי הכהנים היה השטח הפנוי ושבע אמות על עשרים ושש אמות, עתה שהתמעט שטח זה באמה מכאן ואמה מכאן, הרי ששטח מקום המערכה עשרים וחמשה אמות על עשרים וחמש אמות. והוא כתיב [והרי נאמר] עוד בהמשך אותו כתוב שבספר יחזקאל אודות מקום המערכה ("האריאל") עצמה: "והאריאל שתיים עשרה אורך בשתיים עשרה רוחב רבוע אל ארבעת רבעיו" (יחזקאל מג, טז). יכול הוא באמת כך, שמקום המערכה אינו אלא שתיים עשרה אמה על שתיים עשרה אמה בלבד? כשהוא, שב ואומר "אל ארבעת רבעיו" — הרי זה מלמד שבאמצע המזבח הוא מורד שתיים עשרה אמה לכל רוח ורוח. ונמצא ששטח מקום המערכה הריהו עשרים וארבע אמות על עשרים וחמש אמות, ולא עשרים וחמש אמות על עשרים וחמש אמות! וכי תימא [ואם תאמר] בתשובה לשאלה זו כי לא כל שלושים ושתיים אמות על שלושים ושתיים אמות (שבבסיס המזבח) היו שוות במידותיהן, אלא שעשרים ושש מהן אכן היו של ששה טפחים, ואולם שית [שש] אמות מינייהו מעיקרא [מהן]. ותחילה, בבסיס המזבח] שבאמה בת חמשה טפחים מייתי להו [מביא. מדר אותן] — יש לדהות תשובה זו, שהרי אם כן נאמר, נמצא כי שטח בסיס המזבח הוא מאה ושמונים וששה טפחים שהם לא שלושים ושתיים אמה על שלושים ושתיים אמה, אלא שלושים ואחת אמה על שלושים ואחת אמה, ומעתה איפוא רווחא [התרחבה] לה העזרה (בה עומד המזבח) באמה נוספת. דתנן [ושכן שינוי במשנה במסכת מידות]: כל העזרה מתחילת עזרת ישראל ועד לאחוריה בית קודש הקדשים היתה אורך מן המזרח למערב מאה ושמונים ושבע אמה על רוחב מן הצפון לדרום מאה ושלושים וחמש אמה. ומפרטים: כיצד אורך העזרה ממזרח למערב הוא מאה ושמונים ושבע אמות: עזרת ישראל, שהיא מקום דריסת רגלי ישראל — אחת עשרה אמה מתוך אורך העזרה כולה. ולפנים ממנה עזרת כהנים, שהיא מקום דריסת רגלי הכהנים (שאסור לישראל להיכנס לשם), ועד למקום המזבח — אף הוא אחת עשרה אמה. אורך המזבח עצמו — שלשים ושתיים אמה. בין אולם ולמזבח — עוד עשרים ושתיים אמה. ההיכל (וקודש הקדשים בכללו) — מאה אמה. ועוד אחת עשרה אמה נוספים מחוץ להיכל לאחורי בית הכפורת. ונמצא אם כן אורך כל העזרה מאה ושמונים ושבע אמות, ואולם לפי דבריך, אורך העזרה הוא מאה שמונים ושמונה אמות!

לרוחבו. ונמצא איפוא שמידתו של השטח הפנוי שעל גבי גג המזבח, חוץ משטח הקרנות עצמן והשטח שבניהן הו' עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות. ואולם אם נפרש בכתוב זה כי רוחב הכניסות היה נמדד באמה בת חמישה טפחים (ואף הקרנות, היו אמה בת חמישה טפחים, כמפורש בה), נמצא איפוא כי יש ברוחב המזבח ששה טפחים יתרים על מספר האמות הנזכרות במשנה במסכת מידות, שנים ליסוד, שנים לסובב ושנים לקרנות. ומעתה השטח הפנוי על גבי גג המזבח הוא לא עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות, אלא עשרים ושש אמות, אלא עשרים ושש אמות הו' [היו]. שהרי זו אמה שלימה (ולא טפחים בודדים) הנוספת על הנאמר במשנה, ואותן לא היה התנא משמיט! ומשיבים: אכן לא דק [לא דייק] התנא, שראוי היה לשנות "עשרים ושש אמות על עשרים ושש אמות". וממשיכים ושואלים עוד ממה ששינוי באותה משנה, כי לפניו ממקום הקרנות היה מקום מיוחד המיועד להילוך רגלי הכהנים הסובבים את המערכה עצמה בשעת עבודה. ומידת מקום הילוך רגלי הכהנים שם היתה אמה מזה לאורך, ואמה מזה לרוחבו. נמצא איפוא כי השטח הפנוי שנותר על המזבח (מקום המערכה) הוא אמה מזה לאורך רגלי הכהנים היה השטח הפנוי ושבע אמות על עשרים ושש אמות, עתה שהתמעט שטח זה באמה מכאן ואמה מכאן, הרי ששטח מקום המערכה עשרים וחמשה אמות על עשרים וחמש אמות. והוא כתיב [והרי נאמר] עוד בהמשך אותו כתוב שבספר יחזקאל אודות מקום המערכה ("האריאל") עצמה: "והאריאל שתיים עשרה אורך בשתיים עשרה רוחב רבוע אל ארבעת רבעיו" (יחזקאל מג, טז). יכול הוא באמת כך, שמקום המערכה אינו אלא שתיים עשרה אמה על שתיים עשרה אמה בלבד? כשהוא, שב ואומר "אל ארבעת רבעיו" — הרי זה מלמד שבאמצע המזבח הוא מורד שתיים עשרה אמה לכל רוח ורוח. ונמצא ששטח מקום המערכה הריהו עשרים וארבע אמות על עשרים וחמש אמות, ולא עשרים וחמש אמות על עשרים וחמש אמות! וכי תימא [ואם תאמר] בתשובה לשאלה זו כי לא כל שלושים ושתיים אמות על שלושים ושתיים אמות (שבבסיס המזבח) היו שוות במידותיהן, אלא שעשרים ושש מהן אכן היו של ששה טפחים, ואולם שית [שש] אמות מינייהו מעיקרא [מהן]. ותחילה, בבסיס המזבח] שבאמה בת חמשה טפחים מייתי להו [מביא. מדר אותן] — יש לדהות תשובה זו, שהרי אם כן נאמר, נמצא כי שטח בסיס המזבח הוא מאה ושמונים וששה טפחים שהם לא שלושים ושתיים אמה על שלושים ושתיים אמה, אלא שלושים ואחת אמה על שלושים ואחת אמה, ומעתה איפוא רווחא [התרחבה] לה העזרה (בה עומד המזבח) באמה נוספת. דתנן [ושכן שינוי במשנה במסכת מידות]: כל העזרה מתחילת עזרת ישראל ועד לאחוריה בית קודש הקדשים היתה אורך מן המזרח למערב מאה ושמונים ושבע אמה על רוחב מן הצפון לדרום מאה ושלושים וחמש אמה. ומפרטים: כיצד אורך העזרה ממזרח למערב הוא מאה ושמונים ושבע אמות: עזרת ישראל, שהיא מקום דריסת רגלי ישראל — אחת עשרה אמה מתוך אורך העזרה כולה. ולפנים ממנה עזרת כהנים, שהיא מקום דריסת רגלי הכהנים (שאסור לישראל להיכנס לשם), ועד למקום המזבח — אף הוא אחת עשרה אמה. אורך המזבח עצמו — שלשים ושתיים אמה. בין אולם ולמזבח — עוד עשרים ושתיים אמה. ההיכל (וקודש הקדשים בכללו) — מאה אמה. ועוד אחת עשרה אמה נוספים מחוץ להיכל לאחורי בית הכפורת. ונמצא אם כן אורך כל העזרה מאה ושמונים ושבע אמות, ואולם לפי דבריך, אורך העזרה הוא מאה שמונים ושמונה אמות!

אלא חוזרים אף מדרך פירוש זו של הכתוב ביחזקאל, ומציעים לפרש כך את הכתוב: "חיק האמה" — דיבר הכתוב בשיעור גובהה של האמה שביסוד. "אמה רוחב" — דיבר הכתוב בשיעור הכניסה של הסובב. "גבולה אל שפתה סביב" —

עיונים

וכי תימא הבא נמי לא דק... שבאמצע הוא מורד שתיים עשרה אמה לכל רוח — בעוד שלפי חשבוננו היה צריך להיות שתיים עשרה אמות ומחצה לכל צד וגד ובכללן עשרים וחמש. ויש שהקשו: ומה פירכה היא זו, והלא אמרנו כי אין התנא מחשב חלקי אמה, אלא אמות שלימות. ואף בלשון מקרא יש לומר כן, שהרי לפי מסקנת הסוגיה כי מקום המערכה היה (לפירוש רש"י והרמב"ם) עשרים וארבעה אמות וארבעה טפחים — הרי שלא חשיב הכתוב את חלקי האמה (מנחה טהורה). אכן הסבירו כי במקום שיש אפשרות לטעות באמה שלימה לאורך ולרוחבו גם יחד, היה צריך לומר הכתוב שתיים עשרה אמה ומחצה (משנה למלך הלכות בית הבחירה פ"ב ה"ז).

ועוד אמרו כי אכן דרך הכתוב הוא, שכאשר נמנות ומצוינות בו מנין האמות — אין הוא מציין את מנין הטפחים. ואולם, בענייננו, אילו היה האורך עשרים וחמש אמה, היה למקרא לומר בשעה שמציין הוא את המידות שמהחצי והלאה — שתיים עשרה אמות ומחצה. שהרי אין זה מנין בפני עצמו, אלא הדיחו מתייחס למידת האמה שהוא עומד בה, אמה שלימה או חצי האמה. ובענין שכוה אין אומרים "לא דק" (יב"ד, ופירש כן בדעת רש"י).

שית מינייהו מעיקרא באמה בת חמשה... אם כן רווחא לה עזרה — הקשו אחרונים על ראייה זו, שהרי אפשר לומר שאותן שש אמות אכן הינן באמה של חמישה טפחים, ואולם כל השאר הינן באמה בת ששה טפחים, ואין איפוא בעזרה מקום יתר על הכתוב במשנה במידות. וכדרך שאמרו לענין אמות המזבח, שכולן אמות בת ששה טפחים, ושש מהן הינן אמות של חמישה טפחים. ויש שיישבו שאין להשוות את הנאמר במזבח לנאמר בעזרה. שבמזבח, בשל היותו מורכב מיוחדות מובחנות זו מזו — יש מקום לומר שחלקו נמדד באמות בת ששה טפחים, וחלקו באמות בת חמישה טפחים. מה שאין כן, במידת אורך בעזרה שהינה יחידה אחת, אין לומר שחלקה נמדדת באמות שונות (יב"ד).

אלא חיק האמה בגובהה אמה רוחב כניסה — פירש רש"י (וכן רבינו גרשום) כי גבוהו של היסוד הוא אמה בת חמישה טפחים, וכן כניסתו של הסובב היא אמה בת חמישה טפחים, ואולם כניסתו של היסוד כמו גבוהו של הסובב הם באמה בת ששה טפחים. ובאשר לקרנות ("גבולה אל שפתה סביב"), גובהן

מסורת הש"ס
 1. מידות פ"ה מ"א. יומא ט"ב. זבחים נ"א. ירושלמי סוכה פ"ה ה"ב.

גרסות
 ותו בכתי"מ חסרה מלה זו. רבוע יכול בכתי"מ: רבוע על ארבעת רבעיו יכול. כשהוא אומר אל בכתי"מ: כשהוא אומר רבוע על.

אכן אמה בת חמישה טפחים, ואילו ביחס לכניסתו, אין זה משנה אם בשל חמישה טפחים ואם בשל ששה טפחים היא. שהרי אפילו אם נאמר שכניסתו היא באמה בת חמישה טפחים — אין בכך כלום, שכיון שכניסת היסוד היא באמה בת ששה טפחים, שוב לא נשאר בין קרן לקרן אלא עשרים ושש אמות וארבעה טפחים (שנים — מכניסה של הסובב, ושנים — מכניסה של הקרנות). וכיון שאין ארבעה טפחים אלא עלים לאמה שלימה — אין הם נמנים. והקשו אחרונים, שהרי אין אומרים ביחס למקרא "לא דק" (שפ"א).

ואולם הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ב ה"ז) כתב כי היסוד ("חיק האמה") היה נמדד באמה של חמישה טפחים, הן בגובהו והן בכניסתו. ואף שאמרו בסוגיותינו "חיק האמה בגובהה" — אין הכוונה לומר שדווקא בגובהו של היסוד אמורים הדברים ולא בכניסתו, אלא לומר שדווקא בגובהו של היסוד אמורים הדברים ולא בגובהו של הסובב. ולחילופין, מה שאמרו כי "אמה רוחב בכניסה" — אין הכוונה לומר שדווקא כניסת הסובב הוא באמה בת חמישה טפחים ולא כניסת היסוד, אלא כך הוא הדין אף בכניסת היסוד. ואילו באשר לקרנות סבור הרמב"ם שהיו באמה בת חמישה טפחים בגובהן בלבד, אך בכניסתן היו באמה של ששה טפחים.

אורה ההלכה

מידות העזרה — אורך העזרה מן המזרח למערב מאה ושמונים ושבע אמה. וזהו חשבונן: מהכותל המערבי של העזרה עד כותל ההיכל — אחת עשרה אמה. אורך ההיכל כולו — מאה אמה. בין האולם ולמזבח — עשרים ושתיים אמה. המזבח שלושים ושתיים אמה. מקום דריסת רגלי הכהנים (=עזרת כהנים) — אחת עשרה אמה. מקום דריסת רגלי ישראל (=עזרת ישראל) — אחת עשרה אמה. כמשנה במידות. (רמב"ם ספר עבודה הלכות בית הבחירה פ"ה ה"ב).

מידות ההיכל — ההיכל שבנו בני הגולה היה מאה אמה אורך על מאה אמה רוחב. כמשנה במידות. (רמב"ם שם. שם פ"ד ה"ג).

